

Sygn. akt I ACa 876/19

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 12 października 2020 r.

Sąd Apelacyjny w Krakowie – I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący:	SSA Paweł Rygiel (spr.)
Sędziowie:	SSA Józef Wąsik SSA Sławomir Jamróg
Protokolant:	st. sekr. sądowy Krzysztof Malinowski

po rozpoznaniu w dniu 12 października 2020 r. w Krakowie na rozprawie

sprawy z powództwa A. S., B. M., I. R., M. K., D. O. (1)

przeciwko Skarbowi Państwa reprezentowanemu przez Starostę (...), Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Wojewodę (...) oraz Kopalni (...) S.A. w S.,

o wydanie nieruchomości i zapłatę

na skutek apelacji pozwanego Skarbu Państwa

od wyroku Sądu Okręgowego w Kielcach

z dnia 3 grudnia 2018 r. sygn. akt I C 3220/12

oraz na skutek zażalenia powódek M. K. i D. O. (1) od postanowienia w przedmiocie kosztów procesu i kosztów sądowych zawartego w punkcie IV i V tego wyroku

1. zmienia zaskarżony wyrok w ten tylko sposób, iż w punkcie I i III oznaczenie stacio fisti Skarbu Państwa „Starosty (...)” zastępuje oznaczeniem „Wojewody (...)”;

2. w pozostałej części apelację oddala;

3. oddala zażalenie powodów;

4. zasądza od pozwanego Skarbu Państwa – Wojewody (...) na rzecz powódek: M. K. kwotę 4.050 zł (cztery tysiące pięćdziesiąt złotych) oraz na rzecz D. O. (1) kwotę 8.100 zł (osiem tysięcy sto złotych) tytułem kosztów postępowania apelacyjnego;

5. zasądza na rzecz pozwanego Kopalni (...) S.A. w S., tytułem kosztów postępowania zażaleniowego, od powódki M. K. kwotę 240 zł (dwieście czterdzieści złotych) oraz od powódki D. O. (1) kwotę 450 zł (czterysta pięćdziesiąt złotych).

SSA Józef Wąsik SSA Paweł Rygiel SSA Sławomir Jamróg

Sygn. akt I ACa 876/19

I ACz 1204/19

UZASADNIENIE

wyroku z dnia 12 października 2020 r.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Okręgowy zasądził od Skarbu Państwa–Starosty (...) na rzecz D. O. (1) kwotę 437 065 zł oraz na rzecz A. S., B. M., I. R. i M. K. kwoty po 109 266,25 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 4 grudnia 2018 r. do dnia zapłaty (pkt I sentencji); w pozostałej części oddalił powództwo w stosunku do Skarbu Państwa, a w całości wobec Kopalniom (...) S.A. w S. (pkt II); zniósł koszty procesu pomiędzy Skarbem Państwa-Starostą (...) w S., Ministrem Rolnictwa i Rozwoju Wsi, a A. S., B. M., I. R., M. K. i D. O. (1) (pkt III); zasądził na rzecz Kopalni (...) S.A. w S. od A. S., B. M., I. R., M. K. kwoty po 901,75 zł, a od D. O. (1) kwotę 3 607,50 zł tytułem kosztów procesu (pkt IV) oraz rozliczył koszty sądowe (pkt V).

Podstawę wyroku stanowiły następujące ustalenia stanu faktycznego:

Grunty rolne wchodzące w skład byłego majątku J. zostały przejęte na podstawie art. 2 ust. 1 lit.e Dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1945 r. na rzecz Skarbu Państwa od poprzedniego właściciela W. K., na mocy pisma (...)Urzędu Ziemskiego w K. z dnia 28 lutego 1946 r. i wniosku z dnia 28 czerwca 1946 r. Księga Wieczysta Nr (...) prowadzona dla nieruchomości wchodzących w skład rozparcelowanego majątku została zamknięta pod numerem (...)

W. K. zmarł w dniu (...) w W., a spadek po nim nabyli żona A. K. w 1/4 części oraz dzieci M. B. i H. K. po 3/8 części. H. K. zmarł w dniu(...) r. w W., a spadek po nim nabyły córki M. K., B. M., A. S. i I. R., każda z nich po 1/4 części. W dniu (...)r. w W. zmarła M. R., a spadek po niej nabyła w całości córka D. O. (1).

Wojewoda (...) decyzją z dnia 2 kwietnia 1994 r. stwierdził nabycie przez Kopalnie (...) w S. użytkowania wieczystego m.in. działki oznaczonej nr (...). Działki objęte tą decyzją od 1978 r. pozostawały w użytkowaniu Rejonu Eksploatacji (...)w S., a od 1989 r. w zarządzie Kopalń (...) w S., których następcą prawnym jest przedsiębiorstwo pod nazwą Kopalnie (...) w S., które powołano do życia 1 lipca 1991 r. Zarządzeniem Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej z dnia 1 lipca 1991 r.

Działka nr (...) uległa podziałowi. Powstałe po podziale działki nr (...) o pow. 15 arów i (...) o pow. 34 ary zostały skomunalizowane na rzecz Gminy (...). Natomiast jako właściciel nieruchomości oznaczonej nr (...)o pow. 16,93 ha w księdze wieczystej pod numerem KW (...) prowadzonej przez Sąd Rejonowy w S.ujawniony jest Skarb Państwa, zaś użytkownikiem wieczystym jest Kopalnia (...) S.A. w S..

Przed organami administracyjnymi toczyło się postępowanie, którego przedmiotem było stwierdzenie, czy sporna nieruchomość podpadała pod działanie przepisów dekretu o reformie rolnej i w toku tego postępowania wydawane były decyzje niekorzystne dla powodów. Ostatecznie, decyzją z dnia 29 października 2013 r. (...)Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, uchylił w całości decyzję Wojewody (...) z dnia 28 czerwca 2007 r. i orzekł, że przedmiotowa nieruchomość oznaczona jako działka numer (...) o pow. 16,9300 ha położona w J., stanowiąca przed przejściem na własność Skarbu Państwa część majątku J. będącego własnością W. K., nie podpadała pod działanie przepisów art.2 ust.1 lit.e Dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r.

W 1944 r. działka numer (...) obejmowała las, w obszarze którego znajdował się kamieniołom, gdzie odbywała się eksploatacja dolomitu. Przed 1939 r. kamień wydobywano sposobem gospodarczym, a trakcie okupacji eksploatację przemysłową rozpoczęli Niemcy.

Wartość udokumentowanych złóż dolomitu w granicach działki numer (...) stanowi kwotę 1.233.453 zł. Jednak wartość ta po korekcie o koszty zarządu i koszty sprzedaży wynosi 874.130 zł.

Wartość działki nr (...) określona na podstawie cen transakcyjnych jakie notowane były przez kopalnie wynosi 1.442.376 zł.

W rozważaniach prawnych Sąd I instancji wskazał, że powództwo było zasadne w części. Podniósł, że o zasadności powództwa decydowała kwestia, czy przedmiotowa nieruchomość oznaczona jako działka nr (...) o pow. 16,9300 ha położona w J., stanowiąca przed przejściem na własność Skarbu Państwa część majątku J. będącego własnością W. K. podpadała czy nie, pod działanie przepisów art.2 ust.1 lit.e Dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. Tym samym wydanie wyroku w sprawie było warunkowane zakończeniem postępowania w sprawie administracyjnej rozstrzygającej w tym przedmiocie. Ostatecznie, decyzją Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 października 2013 r. przesadzono, że sporna nieruchomość nie podpadała pod działanie w/w przepisów Dekretu PKWN z dnia 06.09.1944 r. W uzasadnieniu tej decyzji wskazano także, że nieruchomość nie spełniała żadnego z celów reformy rolnej, o których mowa w art.1 ust.2 dekretu o przeprowadzeniu reformy rolnej.

Dalej Sąd wskazał, że na skutek zmian stanu prawnego nieruchomość stanowiąca działkę nr (...) została oddana w użytkowanie wieczyste Kopalniom (...) S.A. w S., wobec czego doszło do nieodwracalnych zmian o charakterze prawnym i faktycznym.

W tym stanie rzeczy, w ocenie Sądu, roszczenie odszkodowawcze powodów znajduje uzasadnienie w treści art. 417¹ § 1-3 k.c. Podkreślił, że jeśli chodzi o roszczenia o naprawienie szkody wyrządzonej ostateczną decyzją administracyjną wydaną przed dniem 1 września 2004 r., której nieważność lub wydanie z naruszeniem art. 156 § 1 k.p.a. stwierdzono po tym dniu to - zgodnie z uchwałą Sądu Najwyższego z 31.03.2011 r., sygn. akt III CZP 112.10 - ma zastosowanie art. 160 § 1, 2, 3 i 6 k.p.a. Jeżeli ostateczna wadliwa decyzja administracyjna została wydana przed dniem wejścia w życie Konstytucji, odszkodowanie przysługujące na podstawie art. 160 § 1 k.p.a. nie obejmuje korzyści utraconych wskutek jej wydania, choćby ich utrata nastąpiła po wejściu w życie Konstytucji.

W ocenie Sądu rzeczywistą szkodę stanowi wartość przedmiotowej nieruchomości według stanu na okres pozbawienia własności, a cen z chwili obecnej. Tym niemniej ściśle określenie wysokości należnego powodom odszkodowania, biorąc pod uwagę znaczny upływ czasu od momentu wadliwego przejęcia przez Skarb Państwa przedmiotowej nieruchomości, jest niemożliwe, wobec czego musiał w sprawie znaleźć zastosować art. 322 k.p.c. Ustalając należne odszkodowanie Sąd kierował się opinią sporządzoną przez biegłego z zakresu górnictwa i ochrony środowiska S. Z. i biegłego z zakresu szacowania nieruchomości M. S.. Odwołując się do opinii Sąd przyjął jako podstawę wycenienia szkody wartości wskazane przez biegłych w pierwszym wariantcie – jako sumę wartości udokumentowanego złoża dolomitu. W związku z tym wartość szkody wynosi kwotę 874 130 zł i ta kwota została zasądzona na rzecz powodów stosownie do ich udziałów spadkowych po zmarłych w trakcie procesu powodach H. K. i M. R.. Zatem spadkobierczyni po M. R. D. O. (1) przysługuje udział w 1/2 części co daje kwotę 437 065 zł, a powódkiem M. K., B. M., A. S. i I. R. udziały w 1/8 części co stanowi kwoty po 109 266,25 zł. Kwoty te Sąd zasądził od Skarbu Państwa reprezentowanego przez Starostę (...), albowiem przedmiotowa nieruchomość obecnie oddana w użytkowanie wieczyste Kopalniom (...) S.A. w S. stanowi własność Skarbu Państwa i wchodzi w skład zasobów nieruchomości Skarbu Państwa, który reprezentuje Starosta (...).

W ocenie Sądu w pozostałej części powództwo było niezasadne i podlegało oddaleniu.

Za bezzasadny Sąd uznał zarzut przedawnienia podniesiony przez pozwany Skarb Państwa.

O kosztach procesu pomiędzy powodami a Skarbem Państwa Sąd rozstrzygnął w oparciu o art. 100 k.p.c., a w przypadku kosztów pomiędzy powodami a pozwaną Kopalnią (...) S.A. w S. – na podstawie art. 98 k.p.c.

Powódki M. O. i M. K. wniosły zażalenie na postanowienia zawarte w pkt IV i V wyroku w zakresie obciążenia tych powódek kosztami procesu na rzecz Kopalni (...) S.A. w S. oraz z tytułu nieuiszczonych kosztów sądowych. Zarzuciły brak uwzględnienia art. 102 k.p.c. i art. 5 k.c., w tym szczególnych okoliczności sprawy uzasadniających nieobciążanie powódek tymi kosztami, zawiązanych z: długością procesu; z korzystaniem ze spornej nieruchomości przez Skarb Państwa i z uzyskiwaniem przez Kopalnię (...) zysków kosztem powodów; z całkowicie bezprawnym przejęciem nieruchomości przez Skarb Państwa;

Żalące wniosły o zmianę zaskarżonego orzeczenia poprzez zwolnienie powódek D. O. (2) i M. K. od obciążenia kosztami postępowania na rzecz podmiotów wskazanych w pkt IV i V wyroku. Domagały się także zasądzenia kosztów postępowania apelacyjnego według norm przepisanych, w tym kosztów zastępstwa procesowego.

Pozwany Skarb Państwa wniósł apelację od wyroku zaskarżając go w części tj. w zakresie uwzględniającym powództwa, zarzucając naruszenie przepisów postępowania cywilnego, które miały istotny wpływ na rozstrzygnięcie sprawy tj.:

- art. 233 § 1 k.p.c. poprzez brak wszechstronnego rozważenia materiału dowodowego i w konsekwencji dokonanie nieprawidłowych ustaleń faktycznych w sprawie, wadliwe ustalenie okoliczności stanu faktycznego i brak ustalenia rzeczywistego obszaru złoza w dacie wystąpienia zdarzenia szkodzącego oraz brak właściwego określenia objętej sporem nieruchomości;

- art. 233 § 1 k.p.c. w zw. z art. 278 k.p.c. i art. 286 k.p.c. poprzez wadliwą ocenę dowodu z opinii głównej i uzupełniających biegłych, w sprawie ustalenia wartości nieruchomości (...)położonej w J. Gmina (...) powiat (...) wg stanu na dzień 13.09.1944 r. z uwzględnieniem znajdującego się na niej złoza dolomitu, które Sąd uznał za niewadliwe i przydatne do rozstrzygnięcia w niniejszej sprawie;

Apelujący Skarb Państwa zarzucił także naruszenie prawa materialnego, tj.:

- art. 417¹ § 2 k.c. poprzez niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że szkoda powodów została wyrządzona przez wadliwą decyzję o przejęciu nieruchomości poprzednika prawnego powodów w oparciu o art. 2 ust. 1 lit. e Dekretu z dnia 06 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej,

- art. 361 § 1 k.c. w zw. z art. 363 § 1 k.c. w zw. z art. 417¹ § 2 k.c. poprzez niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że pomiędzy decyzją Wojewody (...) z dnia 28 czerwca 2007 r. stwierdzającą podpadanie nieruchomości poprzednika prawnego powodów pod działanie dekretu o reformie rolnej, a szkodą powodów istnieje adekwatny związek przyczynowy i że decyzja ta wyrządziła szkodę w majątku powodów w postaci utraty prawa własności w/w nieruchomości,

- art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 15 listopada 1956 r. o odpowiedzialności Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy państwowych w zw. z art. 116 ustawy z 18 lipca 1950 r. - Przepisy ogólne prawa cywilnego w zw. z art. XIII ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Przepisy wprowadzające Kodeks cywilny oraz art. 442 § 1 k.c. w zw. z art. 121 pkt 4 k.c. w zw. z art. 417 § 1 k.c. w zw. z art. 5 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw poprzez niewłaściwe niezastosowanie i uznanie, że roszczenie odszkodowawcze powodów nie jest przedawnione;

- art. 1 ust. 3 lit. b dekretu z dnia 12 grudnia 1944 r. o przejęciu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa poprzez niewłaściwe niezastosowanie i brak uznania, że grunt leśny z wyrobiskiem należący do poprzednika prawnego powodów, którego grunty były objęte przepisami art. 2 ust. 1 lit. b dekretu o reformie rolnej, podlegał nacjonalizacji niezależnie od swojego obszaru.

Apelujący wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez oddalenie powództwa w całości i zasądzenie od powodów na rzecz pozwanego Skarbu Państwa reprezentowanego przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Starostę (...) kosztów procesu według norm przepisanych, w tym kosztów zastępstwa procesowego na rzecz Skarbu Państwa - Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, ewentualnie – o uchylenie zaskarżonego wyroku w części i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu. Wniósł także o zasądzenie od powodów na rzecz pozwanego Skarbu Państwa - Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym według norm przepisanych.

Powódki D. O. (2) i M. K. wniosły o odrzucenie apelacji z uwagi na brak legitymacji biernej Prokuraturii Generalnej w niniejszej sprawie, ewentualnie oddalenie apelacji i w obu przypadkach zasądzenie kosztów postępowania apelacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje.

Dokonana w pkt 1 na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. zmiana wyroku dotyczyła wyłącznie zmiany statio fisci Skarbu Państwa i zastąpienia w pkt I i III wyroku Starosty (...) oznaczeniem Wojewody (...) – o czym w dalszej części uzasadnienia. Co do zasady natomiast, apelacja strony pozwanej nie mogła odnieść zamierzonego skutku, pomimo trafności części z podniesionych przez apelującego Skarb Państwa zarzutów. Wyrok Sądu Okręgowego odpowiada bowiem prawu.

W pierwszej kolejności jednak wskazać należy, że nie zasługiwał na uwzględnienie zarzut powódek, mający skutkować odrzuceniem apelacji. Żądanie to powódki wiązały z rzekomym brakiem legitymacji procesowej biernej po stronie Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej. Sposób sformułowania zarzutu przekonuje, że powódki nie odróżniają kwestii legitymacji procesowej oraz dwóch odmiennych instytucji – reprezentacji oraz zastępstwa procesowego. Legitymacja procesowa jest kategorią prawa materialnego. Jest to uprawnienie do poszukiwania ochrony prawnej w konkretnej sprawie, to znaczy, że dany podmiot może występować w roli powoda lub pozwanego. Legitymacja materialna oznacza posiadanie przez dany podmiot prawa podmiotowego lub interesu prawnego mogącego podlegać ochronie na drodze sądowej, natomiast legitymacja formalna - uprawnienie do wytoczenia powództwa i popierania go w celu uzyskania ochrony praw podmiotowych własnych lub cudzych. Brak legitymacji procesowej nie prowadzi zatem do odrzucenia pozwu, a oddalenia powództwa. Odnosząc się natomiast do kwestii reprezentacji i zastępstwa procesowego wskazać należy, że zgodnie z art. 67 § 2 k.p.c. za Skarb Państwa podejmuje czynności procesowe organ państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, lub organ jednostki nadrzędnej. W zakresie określonym odrębną ustawą za Skarb Państwa czynności procesowe podejmuje Prokuratura Generalna Rzeczypospolitej Polskiej. Zatem zawsze stroną w takim sporze będzie Skarb Państwa, a nie jednostka organizacyjna z której działaniem związane jest roszczenie strony powodowej, która tylko reprezentuje Skarb Państwa. Z kolei Prokuratura Generalna Rzeczypospolitej Polskiej wykonuje tylko czynności zastępstwa procesowego – jak to stanowi art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 15 grudnia 2016 r. o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 762).

W konsekwencji, kwestionując uprawnienie Prokuraturii Generalnej do występowania w sprawie, zasadność przedmiotowego zarzutu mogłaby prowadzić jedynie do stwierdzenia, że w sprawie zastępstwo procesowe za Skarb Państwa było wykonywane przez nieuprawniony podmiot, co – stosownie do treści art. 379 pkt 2 k.p.c. – może skutkować nieważnością postępowania, a nie odrzuceniem pozwu.

Sam przedmiotowy zarzut jest wadliwy. Po pierwsze, od początku procesu Skarb Państwa jest reprezentowany przez właściwe jednostki organizacyjne, z którymi powodowie wiążą dochodzone roszczenia, czyli odpowiednie statio fisci. Prokuratura Generalna Rzeczypospolitej Polskiej wykonuje jedynie czynności zastępstwa procesowego w sprawie. Nie polegały na prawdziwych twierdzeniach strony powodowej, że skoro PGRP nie istniała w momencie wszczęcia postępowania, to jej czynności nie wywołały należytych skutków procesowych. Pozew w niniejszej sprawie został wniesiony w 2001 r., zaś Prokuratura Generalna Skarbu Państwa została powołana ustawą z dnia 8 lipca 2005 r. Powódki przywołały art. 83 ust. 1 tej ustawy stanowiący, że sprawy wszczęte przed właściwym sądem, trybunałem

lub innym organem orzekającym przed dniem wejścia w życie ustawy, w których zgodnie z jej przepisami, po dniu wejścia w życie ustawy, zastępstwo procesowe Skarbu Państwa przez Prokuratorię Generalną jest obowiązkowe, są prowadzone na dotychczasowych zasadach. Jednakże nie zwróciły należytej uwagi na kolejny przepis - art. 83 ust. 2, który przewidywał iż Prezes Prokuratorii Generalnej może podjąć decyzję o przejęciu do prowadzenia przez Prokuratorię Generalną poszczególnych spraw lub pewnej kategorii spraw, o których mowa w ust. 1, ze względu na szczególnie interes Skarbu Państwa. O przejęciu sprawy do prowadzenia Prezes Prokuratorii Generalnej powiadomił Sąd Okręgowy pismem z dnia 10 października 2006 r. (k. 645). Tym samym, zarówno reprezentacja, jak i wykonywanie czynności zastępstwa za Skarb Państwa było prawidłowe i brak było skutku jakim byłaby nieważność postępowania.

Ustalenia faktyczne dokonane w niniejszej sprawie są prawidłowe i Sąd Apelacyjny przyjmuje je za własne. W zasadniczej części ustalenia te sprowadzają się do okoliczności niespornych. W tym zakresie dotyczą bowiem aktów władczych Państwa wobec spornej nieruchomości oraz biegu postępowań administracyjnych związanych z przejściem własności nieruchomości.

Brak było podstaw do czynienia dalej idących ustaleń faktycznych obejmujących stan spornej nieruchomości w dacie odjęcia jej własności spadkobiercom powódek. W tej części ustalenia Sądu odwołują się do zaofiarowanych przez strony dowodów, których treść nie pozwala na czynienie bardziej szczegółowych ustaleń. W rezultacie niezasadne są zarzuty kwestionujące okoliczności faktyczne wynikające z opinii biegłych, a które miały znaczenie dla wyliczenia wysokości szkody. Po pierwsze, zważyć należy, że z treści opinii wynika, iż biegły zaofiarował dwa warianty wyliczenia wartości nieruchomości. Tym samym wybór właściwego wariantu należał do oceny materialnoprawnej zgłoszonego roszczenia. Z kolei same wartości ustalone w poszczególnych wariantach, w tym wariantcie odwołującym się do stanu spornej nieruchomości, zależne były od możliwych do poczynienia szczegółowych ustaleń w tym zakresie. Stąd zasadnie Sąd I instancji wskazał, iż ze względu na brak możliwości poczynienia dalej idących ustaleń co do stanu nieruchomości, zasadne jest odwołanie się do treści art. 322 k.p.c.

Wreszcie, w świetle treści zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego brak było podstaw do ustalenia, że sporna nieruchomość w dacie jej przejścia przez Państwo stanowiła las w rozumieniu przepisów dekretu z dnia 12 grudnia 1944 r. o przejściu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa.

Rację ma apelujący Skarb Państwa, o ile kwestionuje ocenę Sądu Okręgowego co do podstaw prawnych zasądzonego roszczenia odszkodowawczego. W istocie, na podstawie wypowiedzi Sądu I instancji nie sposób zweryfikować, z jakim zdarzeniem Sąd wiąże powstanie szkody. Powołując jako podstawę rozstrzygnięcia art. 417¹ k.c. Sąd nie wskazuje decyzji administracyjnej, z którą w związku przyczynowym pozostawać ma szkoda powódek, ograniczając się do teoretycznych rozważań dotyczących zasad odpowiedzialności Skarbu Państwa. Ta wada nie skutkuje jednak zasadnością apelacji. W systemie apelacyjnym bowiem rzeczą Sądu drugiej instancji, na nowo rozpoznającego sprawę, jest prawidłowe zastosowanie przepisów prawa materialnego.

Wymaga zatem podkreślenia, że pierwotnie podstawa żądań pozwu była związana z podjęciem decyzji o przejęciu nieruchomości wchodzących w skład majątku J. na podstawie art. 2 ust. 1 lit. e Dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1945 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz. U. Z 1945 r., Nr. 3 poz. 13, dalej jako: dekret o reformie rolnej) na rzecz Skarbu Państwa od poprzedniego właściciela W. K.. W toku sprawy powódki uzyskały decyzję Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 października 2013 r.(...) stwierdzającą, iż nieruchomość stanowiąca działkę nr (...) nie podpadała pod działanie w/w przepisów dekretu o reformie rolnej. Przedmiotowe orzeczenie ma charakter deklaratoryjny, a nie konstytutywny. Wywołuje ono także „skutek rzeczowy (w tym sensie, że stwierdza, iż prawo własności przysługiwało przez cały czas pierwotnemu właścicielowi bez konieczności powrotnego przeniesienia tego prawa) i stanowi wyłączną podstawę do uzyskania przez byłych właścicieli lub ich spadkobierców wiedzy, że Skarb Państwa nie nabył z mocy prawa własności nieruchomości na podstawie art. 2 ust.1 lit. E dekretu z 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej. Uzyskanie takiej decyzji jest też niezbędne dla skutecznego dochodzenia roszczenia odszkodowawczego (...)” (tak Sąd najwyższy w wyroku z dnia 28 marca 2019 r., I CSK 41/18, lex nr 2652492). Zważyć zatem należy, że z treści powołanej wyżej decyzji z dnia 29 października 2013 r. wynika, że własność spornej nieruchomości nie przeszła na rzecz Skarbu Państwa, jednakże wydanie w dniu 2 września 1994

r. przez Wojewodę (...) decyzji o nabyciu przez Kopalnie (...) S.A. w S. prawa użytkowania wieczystego spornej nieruchomości spowodowało, iż nie mogą one skutecznie domagać się jej zwrotu.

Nie budzi zatem zastrzeżeń ocena, że powódki poniosły szkodę poprzez utratę spornej nieruchomości oraz, że szkoda ta odpowiada wartości utraconego mienia. Podobnie, oczywiste jest stwierdzenie bezprawności działania pozwanego Skarbu Państwa, skoro przedmiotowa nieruchomość nie podpadała pod przepisy dekretu o reformie rolnej, a więc brak było podstaw prawnych do jej przejęcia i ujawnienia w księdze wieczystej Skarbu Państwa jako właściciela. Tym samym stwierdzić należy, że Wojewoda (...) ustanowił użytkowanie wieczyste na nieruchomości nie stanowiącej własności Skarbu Państwa. W konsekwencji, na skutek ustanowienia na tej nieruchomości prawa użytkowania wieczystego, powódki utraciły możliwość zwrotu stanowiącej ich własność nieruchomości. Spełnione zatem zostały przesłanki określone w art. 417 § 1 k.c.

Pomiędzy bezprawnym działaniem Skarbu Państwa a postacią szkody polegającej na utracie własności nieruchomości zachodzi adekwatny związek przyczynowy w rozumieniu art. 361 § 1 k.c. Zważyć należy, że skutkiem bezprawnego przejęcia nieruchomości przez Skarb Państwa, a następnie ustanowienia na spornej nieruchomości prawa użytkowania wieczystego, była ostateczna utrata przez powódki własności tej nieruchomości. Istnienie zatem dalszego zdarzenia, uniemożliwiającego odzyskanie nieruchomości, spowodowało, że niemożliwe stało się przywrócenie stanu pierwotnego. Tego rodzaju łańcuch zdarzeń tworzy adekwatny związek przyczynowy, tyle że o charakterze złożonym. Wskazać należy, że na gruncie art. 361 § 1 obojętne jest, czy ma miejsce związek przyczynowy bezpośredni, czy też związek przyczynowy złożony, wieloczynnikowy, o ile taki związek przyczynowy wieloczłonowy polega na tym, że pomiędzy poszczególnymi jego ogniwami zachodzi zależność przyczynowa. W tym kontekście wskazać należy, że związek przyczynowy może występować jako normalny również w sytuacji, gdy pewne zdarzenie stworzyło warunki powstania innych zdarzeń, z których dopiero ostatnie stało się bezpośrednią przyczyną szkody (tak Sąd Najwyższy w orz. z dnia 10 grudnia 1952 r., C 548/52 (PiP 1953, z. 8–9, s. 366).

W konsekwencji wskazać należy, że zdarzeniem bezpośrednio wywołującym szkodę było wydanie decyzji przez Wojewodę (...) z 1994 r. o oddaniu nieruchomości w użytkowanie wieczyste, gdyż ostatecznie skutkiem tego zdarzenia brak jest możliwości przywrócenia własności nieruchomości powódkom.

Takie zidentyfikowanie zdarzenia wywołującego szkodę uzasadnia przyjęcie, iż właściwym statio fisci, z którego działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, jest Wojewoda (...). To bowiem działanie Wojewody polegające na ustanowieniu użytkowania wieczystego w sposób bezpośredni wywołało szkodę w postaci utraty własności nieruchomości przez powódki.

Badając podnoszony przez stronę pozwaną zarzut przedawnienia roszczenia o odszkodowanie, należy wskazać, że Sąd Najwyższy wypowiedział się już co do tej kwestii w sprawach, gdzie doszło do przejęcia nieruchomości na mocy dekretu o reformie rolnej, a następnie doszło do stwierdzenia że nieruchomość nie podpadała pod przepisy tego dekretu i brak było możliwości fizycznego jej zwrotu. W wyroku z dnia 22 listopada 2012 r., sygn. akt II CSK 128/12 (opubl. w OSNC z 2013 r., nr 6, poz. 79) Sąd Najwyższy orzekł, że termin przedawnienia roszczeń odszkodowawczych za szkodę poniesioną wskutek bezprawnego zbycia przez Skarb Państwa nieruchomości wadliwie przejętej na podstawie art. 2 ust. 1 lit. e dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (t.j. Dz. U. z 1945 r. Nr 3, poz. 13) rozpoczyna bieg od dnia wydania decyzji administracyjnej w trybie § 5 rozporządzenia z dnia 1 marca 1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz. U. Nr 10, poz. 51 ze zm.) (art. 442 § 1 zdanie pierwsze k.c.), jednak w każdym wypadku roszczenie to ulega przedawnieniu z upływem dziesięciu lat od dnia zbycia nieruchomości (art. 442 § 1 zdanie drugie k.c.). Biorąc powyższe pod uwagę istotne jest, że dopiero w toku niniejszego postępowania doszło do wydania przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi decyzji administracyjnej z dnia 29.10.2013 r. zgodnie z którą przedmiotowa nieruchomość nie podpadała pod przepisy dekretu o reformie rolnej. Z kolei, jak już wskazywano wyżej, brak możliwości wydania nieruchomości powódkom wynikał ze zdarzenia jakim było wydanie decyzji z 2 września 1994 r. o stwierdzeniu nabycia prawa użytkowania wieczystego przez Kopalnie (...) S.A. Zatem od tej ostatniej decyzji z 1994 r. należy w ocenie Sądu Apelacyjnego liczyć 10 letni termin przedawnienia

roszczeń powódek. Skoro pozew w niniejszej sprawie został wniesiony w lipcu 2001 r., to termin ten nie upłynął i do przedawnienia roszczeń odszkodowawczych nie doszło.

Kluczowy zarzut apelacji dotyczył tego, iż chociaż sporna nieruchomości nie podpadała pod przepisy dekretu o reformie rolnej, to jednak Skarb Państwa nabył jej własność na innej podstawie – mianowicie w oparciu o Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 grudnia 1944 r. o przejęciu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa (Dz. U. z 1944 r., Nr. 15, poz. 82, dalej jako: dekret o lasach). W ocenie strony apelującej zaistniały przesłanki z dekretu o lasach o nabyciu własności działki przez Skarb Państwa, a zatem roszczenie odszkodowawcze powódek byłoby nieuzasadnione, skoro nadal właścicielem działek zgodnie z prawem pozostaje Skarb Państwa.

W tym miejscu wymaga podkreślenia, że do przejęcia spornej nieruchomości i pozostałych działek wchodzących w skład byłego majątku J. w latach 40 XX w. doszło w oparciu o dekret o reformie rolnej. Zatem przejęcie przez Skarb Państwa nieruchomości nie było prowadzone w trybie protokołu przejęcia lasu lub gruntu leśnego, czyli nie w takim trybie, jaki był określony należnymi przepisami. Jak bowiem wynika z w § 2 ust. 1 i 2 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 20 stycznia 1945 r. w sprawie wykonania dekretu PKWN z dnia 12 grudnia 1944 r. o przejęciu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa, z czynności przejęcia miał zostać spisany protokół w obecności dotychczasowego właściciela lub jego pełnomocnika, powiadomionych o terminie przejęcia, jeżeli się stawią oraz dwóch świadków (...). Ponadto przejęcia tego miała dokonać Dyrekcja Naczelna Lasów Państwowych przez właściwe okręgowe dyrekcje lasów państwowych (§ 1). Takie protokołu przejęcia lasu strona pozwana nie przedstawiła.

Tutejszy Sąd Apelacyjny podziela pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 4 lutego 2010 r., sygn. akt IV CSK 402/09 (LEX nr 584773), iż według art. 6 k.c. ciężar udowodnienia faktu spoczywa na osobie, która z faktu tego wywodzi skutki prawne. SN podniósł, że niewątpliwie zatem w sytuacji, gdy nie został sporządzony protokół przejęcia lasu lub gruntu leśnego, ciężar dowodu, że określone lasy lub grunty leśne przeszły ex lege na własność Skarbu Państwa, spoczywa nie na dotychczasowym właścicielu, ale na Skarbie Państwa. W ocenie Sądu Apelacyjnego pozwany Skarb Państwa nie zadośćuczynił temu obowiązkowi dowodowemu, gdyż nie przedstawił wystarczających dowodów na wykazanie, że sporny grunt był gruntem leśnym. Zaoferowany w sprawie materiał dowodowy nadal rodzi wątpliwości, czy sporny grunt odpowiadał przesłankom ustawy o lasach, czy też nie. Należały dostrzec, że protokół przejęcia nieruchomości w trybie dekretu o reformie rolnej (sam w sobie mało czytelny) nie identyfikuje poszczególnych gruntów w sposób wystarczająco dokładny: jest wskazany ogólny obszar przejmowanego majątku w hektarach, a następnie różne rodzaje gruntów, w tym lasy określone jedynie powierzchniowo na 50 ha, bez dokładniejszego wskazania, które działki ewentualnie obejmują. Jest także wzmianka o kopalni kamienia w lesie. Skarb Państwa podnosił, że fakt przejęcia gruntów na podstawie dekretu o lasach można wywodzić z przekazania (...) Nadleśnictwu w D. obszaru o pow. ok. 50 ha, gdzie w rejestrach nadleśnictwa obszar ten ujmowany jest właśnie jako las. Zdaniem Sądu Apelacyjnego rejestry i mapy (k. 980-991) są nieczytelne i nie wynika z nich w sposób niezbędny dla dowiedzenia tej okoliczności, które części nieruchomości stanowią jaki dokładnie typ gruntu, w szczególności czy działka o obecnym nr(...) stanowiła las lub grunt leśny. Sam pozwany Skarb Państwa ręcznie dopisał na dokumencie nadleśnictwa, że grunt który powinien zostać zwrócony powódkom stanowi las, co w sposób oczywisty nie może zostać uznane za prawidłowy dowód na wykazanie tej okoliczności. Pewne jest jedynie i możliwe do ustalenia to, że przed II Wojną Światową na spornych gruntach był wydobywany kamień systemem gospodarczym i nie było kwestionowane, że w trakcie wojny Niemcy rozpoczęli tam eksploatację na skalę przemysłową. Wynika to także z karty rejestracyjnej złoża dolomitu w J. z 1958 r. (k. 227), na którą również powoływały się strony. Z dokumentu tego można również wywieść, że po 1945 r. wydobywanie prowadziły tam różne podmioty: początkowo Wydział Komunikacyjny w S.; następnie Zarząd Centralnego Zarządu (...) we W.; potem Rejon Eksploatacji (...) w O.; a od 1 maja 1956 r. do czasu wydania dokumentu eksploatację złoża prowadził Rejon Eksploatacji (...) w K.. Niezasadnie zatem twierdziła strona apelująca, że dopiero w 1958 r. rozpoczęto eksploatację kamieniołomu poprzez oddanie gruntu właściwemu podmiotowi. Zatem słuszne jest domniemanie, że już po 1945 r. była tam prowadzona działalność wydobywcza. Przy uwzględnieniu wszystkich wyżej wymienionych wątpliwości brak jest dowodu na jednoznaczne zidentyfikowanie spornej nieruchomości jako leśnej, a zatem powódkom należne było odszkodowanie za grunty, które zostały im odebrane.

Sąd Apelacyjny podziela zarzuty pozwanego Skarbu Państwa, dotyczące wyboru przez Sąd I instancji niewłaściwej metody wyliczenia szkody w oparciu o opinie biegłych sądowych. Prawidłowa wycena nieruchomości powinna zostać dokonana według stanu nieruchomości z 1944 r. przy przyjęciu, że były tam złoża dolomitu (jednak eksploatowane w ograniczonym zakresie), a według cen aktualnych. Sąd Okręgowy oparł się na nieodpowiedniej I-wszej metodzie zaoferowanej przez biegłych, która wycenę nieruchomości wiązała z wartości złóż. Za właściwszy należało zatem uznać wariant II, gdzie wartość nieruchomości została określona na podstawie cen transakcyjnych, jakie notowane były przy nabywaniu nieruchomości pod odkrywkową eksploatację złóż. Sami biegli w opinii podnieśli, że tę metodę należy uznać za podstawową szacowania nieruchomości uwzględniającą warunki rynkowe (popyt i podaż). Ustalenie stanu działki na 1944 r. było utrudnione, a zatem Sąd musiał odwołać się do przepisu art. 322 k.p.c. dającego podstawę do przybliżonego oszacowania odszkodowania. Zgodnie zatem z tym II wariantem opinii odszkodowanie należne powódkom było wyższe, niż to wynikające z I wariantu zastosowanego przez Sąd Okręgowy. Jednakże apelację w sprawie wniósł tylko pozwany Skarb Państwa, a powódki apelacji nie wywodziły i wyższa wartość odszkodowania nie ma wpływu na wyrok apelacyjny. Zatem opinia biegłych i jej wariant dotyczący cen transakcyjnych jest wystarczający dla przyjęcia, że minimalna wysokość odszkodowania stanowi taką kwotę jaką zasądził na rzecz powódek Sąd I instancji.

Apelacja strony pozwanej była zatem niezasadna i podlegała oddaleniu co do meritum, o czym Sąd Apelacyjny orzekł w pkt 2 wyroku na podstawie art. 385 k.p.c.

Zażalenie powódek D. O. (2) i M. K. jako oczywiście bezzasadne podlegało oddaleniu.

Sąd I instancji nie wyrokował co do kosztów procesu i kosztów sądowych w sposób sprzeczny z zasadami współzycia społecznego, lecz adekwatnie do sytuacji procesowej i wyniku sprawy oraz okoliczności związanych z oddaleniem części powództwa. Nie zachodził także ustanowiony w art. 102 k.p.c. wyjątek od zasady odpowiedzialności za wynik procesu z art. 98 k.p.c., pozwalający w szczególnie uzasadnionych wypadkach na zasądzenie od strony przegrywającej tylko części kosztów lub nieobciążanie jej w ogóle kosztami. Należy podnieść, że podstawę do jego zastosowania stanowią zarówno fakty związane z samym procesem jak i leżące poza nim, a dotyczące sytuacji życiowej, stanu majątkowego stron, które powinny być oceniane przede wszystkim z uwzględnieniem zasad współzycia społecznego. W ocenie Sądu Apelacyjnego wskazana w przepisie przesłanka w postaci wystąpienia „wypadku szczególnie uzasadnionego” nie została spełniona. Od początku bowiem całego procesu wiadomym było, że sporna nieruchomość od 1994 r. znajduje się w użytkowaniu wieczystym Kopalni (...) S.A. w S.. Zatem już w 2001 r. powódki miały świadomość, że niezależnie od wydanych decyzji administracyjnych lub wyroków co do bezprawnego przejęcia nieruchomości, nie będą mogły fizycznie jej odzyskać – z uwagi na użytkowanie wieczyste brak było możliwości zwrócenia im działki i wpisania powódek w księdze wieczystej jako właścicieli nieruchomości. Skoro powódki, mimo wiedzy o powyższych okolicznościach, przez 19 lat decydowały się na kierowanie roszczeń przeciwko Kopalniom (...) S.A., to musiały ponieść tego konsekwencje w postaci obciążenia ich kosztami procesu na rzecz pozwanej spółki. W konsekwencji, również zasadnie Sąd Okręgowy w pkt V wyroku pobrał na rzecz Skarbu Państwa w oparciu o art. 113 ust. 3 u.k.s.c z zasądzonych na rzecz powódek roszczenia część nieuiszczonych kosztów sądowych od oddalonych części powództwa.

O kosztach postępowania apelacyjnego i zażaleniowego orzeczono w pkt 4 i 5 wyroku zgodnie z zasadą odpowiedzialności za wynik każdego z tych postępowania - na podstawie art. 98 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.

SSA Józef Wąsik SSA Paweł Rygiel SSA Sławomir Jamróg